

PRIMUS SKOFF – PRIMOŽ ŠKOF (1810 – ?) akademski slikar, dagerotipist in fotograf

Mirko Kambič, Ljubljana

Začetna doba vsake stroke postaja s svojimi inkunabulami po določenem časovnem odmiku vedno bolj privlačna za znanstvene raziskave in nova odkritja.

To velja tudi za zgodovino fotografije. Razstave in simpoziji ob njenem 150-letnem jubileju (1989) so bili marsikje osredotočeni predvsem na prvi dve desetletji po razglasitvi izuma, na čas med leti 1839 in 1860. Po veliki razstavi Agfine Fotohistorame bi to obdobje kratko in slikovito označili z besedama srebro in sol, po značilnosti prvih dveh izumov in postopkov: dagerotipije kot slike na srebrni plošči in kalotipije kot slike na solnatem papirju.¹

Prvi uspehi svetovne fotografije so evidentno seštevek rezultatov, ki so jih prispevali v skupni fond posamezni narodi, s tem da so vedno samozavestno poudarjali svoj lastni delež. Tako se tudi Slovenci upravičeno hvalimo z izumiteljem fotografije na steklo Janezom Puharjem, ki je pričel z dagerotipijo že ob samem začetku širjenja tega postopka po Evropi.

Imen prvih fotografov–dagerotipistov ni ravno veliko, zlasti v letih do 1845 ne. Zato pomeni odkritje vsakega novega imena pomemben dogodek, toliko bolj, če se nam posreči odkriti tudi kaj biografskih podatkov in če lahko rezultat uvrstimo v določeno geografsko in kulturno okolje. Če pa gre za novega dagerotipista slovenskega rodu, je uspeh raziskave toliko bolj razveseljiv.

V katalogu razstave z naslovom *150 let fotografije na Slovenskem, I. del (1839–1919)* sem v poglavju Čas dagerotipije objavil zgoščen povzetek rezultatov svojega raziskovalnega dela o slikah na srebrni plošči, ki so ohranjene v naših javnih in zasebnih fototekah in ki so bile dejansko potrebne odkrivanja, identifikacije in evidentiranja skupaj z odkrivanjem imen prvih dage-

¹ *Forum, 150 Jahre Photographie*, Deutsche Gesellschaft für Photographie, Frankfurt 1989, No. 5; *Photo Antiquaria Special*, 1987 (Club Daguerre, Nemčija): zbirka faksimilov in gradivo za razumevanje dagerotipije.

rotipistov na naših tleh. Razstavljenih je bilo le dvanajst izbranih primerkov dagerotipij.²

Objavil sem tudi kratke biografije prvih dagerotipistov na Slovenskem, domačih in tujih. Slovenca sta bila Janez Puhar, ki je pričel z dagerotipijo že leta 1840, ter Anton Ločnikar, ki je z začetkom leta 1857 pomenil zaton dagerotipije. Vmes so nastopili tuji popotni dagerotipisti: Dunajčan Johann Bosch (1842), Bavarec Lorenz Krach (od 1850 dalje), Emil Dzimski iz Zahodne Prusije (od 1851 dalje) in Tržačan Ferdinand Ramann (1853). Nekatere slike pa so nastale v tujini in so prispele v naše fototeke iz raznih smeri, tako npr. portret dame, ki izvira iz delavnice pariškega dagerotipista Razimbauda, hrani pa jo Pokrajinski muzej v Kopru.³ Najti v tem časovnem okviru novo ime, zlasti za najzgodnejša leta, in to slovensko ime, pomeni izjemno preseñčenje. In prav takšno odkritje je povezano z imenom fotografa, ki se je podpisoval Primus Skoff.

Dagerotipija se je okrog leta 1860 v Evropi umaknila novemu, lažjemu in cenejšemu postopku po principu: negativ na steklu, pozitiv na papirju, s poljubnim številom kopij istega motiva. Plošča pa je bila občutljiva na svetlobo le s pogojem, da je bila še mokra od kemikalij osvetljena v aparatu in takoj tudi razvita (kolodijski postopek).

Po zaslugi iznajdljivega pariškega fotografa Disdérija (André Adolphe Disdéri) se je l. 1859 uveljavil format vizitke (*carte-de-visite*), ki je postal v portretni, pa tudi v pokrajinski in likovno reproduktivni fotografiji ne le priljubljen, temveč tudi izjemno množičen in dolgotrajen, saj je obvladoval svetovno fotografijo vse do prve svetovne vojne.⁴ Ta format so fotografi šestdesetih let propagirali kot »*photographie parisienne*«. ⁵

Portreti v formatu vizitke, ki so večkrat tudi odigrali vlogo vizitke, so bili nalepljeni na okusen kartonček (približnih mer 10,5 x 6,5 cm). Ta miniatura portretna slika je mimogrede postala najboljša reklama za fotografa, saj je imela na hrbtni strani kartončka fotografovo ime in njegov naslov oziroma naslov ateljeja, navadno pa tudi ime in kraj ateljeja na prvi strani pod sliko, seveda z diskretno majhnimi tiskanimi črkami.

Množica teh portretov je bila naravna garancija, da se bo nekaj primerkov ohranilo tudi skozi stoletje, toliko bolj, ker je bil kemičen postopek soliden, karton kvaliteten, dobremu varstvu pa so bili namenjeni tudi trdni in zračni kartonski družinski albumi, ki so varovali slike pred neposredno dnevno svetlobo.

² Mirko Kambič, Čas dagerotipije (1839–1860). 150 let fotografije na Slovenskem I (1839–1919), Mestna galerija, Ljubljana 1989, pp. 12–14, reprodukcije (seznam) p. 157, postopki p. 156 [r. k.]. Ena od razstavljenih fotografij v katalogu ni navedena.

³ Ibid., p. 3: reprodukcija originalne nalepke.

⁴ *The Focal Encyclopedia of Photography*, Desk Edition, London 1975, pp. 168 in 461 (*Carte-de-visite*, Disdéri).

⁵ Graški fotograf S. Volkmann je najavil svojo podružnico v Mariboru leta 1866 z besedilom: »In der Filiale der Photographie Parisienne von S. Volkmann in Marburg...« (*Marburger Zeitung*, 9. 12. 1866, Nr. 147).

Tako se je ohranilo tudi nekaj portretov, ki izvirajo iz zgodnjih šestdesetih let, z imenom Primus Skoff ter z navedbo kraja: Gratz, Graz ter Marburg, vedno v nemščini. Njegove portrete odlikuje solidna tehnična in likovna izvedba. Fotograf je moral biti likovno nadarjen in verjetno tudi dobro izšolan.

Ob ogledovanju teh nekaj redkih fotografij se mi je zbudila domneva, da zveni sicer tuje pisano ime nekam prav po domače. Ali ne gre morda za Škofa, ki je precej razširjeno slovensko družinsko ime?⁶ To me je usmerilo v arhivske vire že leta 1974 in me v daljših časovnih presledkih pripeljalo do zanimivih rezultatov.

Primus Skoff v arhivskih virih

Decembra 1974 sem iskal v graškem Mestnem arhivu (Stadtarchiv Graz) podatke o graških fotografih, ki so imeli svoje ateljeje ali podružnice tudi v Mariboru. Tako sem se delno osredotočil na Primusa Skoffa.

V adresarju mesta Gradec za leto 1862 najdemo Skoffa v seznamu stalnih prebivalcev in tistih tujcev, ki so bili tam že eno leto. Pod črko S je navedeno: *Primus Skoff, akad. Maler u. Photograph, Graz, Ringstrasse 16/4.*

To je naslov s hišno številko, ki se ujema s tiskanimi podatki na hrbtni strani Skoffovih fotografskih portretov.

Omenjeni adresar ima tudi poglavje z naslovom: Fotografii, dagerotipisti in panotipisti. To je ostanek izrazoslovja iz petdesetih let, ko še ni prevladal naziv fotograf. Tudi v tem poglavju je vpisano ime Primus Skoff, vendar brez vsake oznake, brez pojasnila, kateri veji takratne fotografije je pripadal.⁷ Ta neznani Skoff je torej bival v Gradcu vsaj že leta 1861. Ne morem reči, ali je bil že stalni meščan ali tujec, ki je živel tam vsaj že eno leto. Pomembna pa je navedba, da je P. Skoff akademski slikar in fotograf. V tistem času namreč na portretih večkrat najdemo podatek: Maler und Photograph – slikar in fotograf. Toda za P. Skoffa je izrecno navedeno, da je akademski slikar in fotograf.

Skromni, toda stvarni podatki iz citiranega adresarja so pobuda za iskanje novih virov v graškem arhivu. Čeprav so nekateri dokumenti že izločeni iz arhivskega gradiva, vsebujejo abecedni indeksi nekaj bistvenih podatkov, ki nam služijo kot kronološki in geografski kažipot.

Primus Skoff je jmel sina Theodorja, ki so ga poklicali na vojaški nabor. Naborna komisija ga je z 10. marcem 1862 razglasila za prešibkega za vojaško službo. Ta naborna komisija pa je poslovala na Vrhniki (k. k. Bezirksamt Oberlaibach).⁸

⁶ V matičnih knjigah 19. stoletja je veliko Škofov v župniji Horjul. V popisu prebivalstva Ljubljane iz leta 1857 najdemo Škofe kot posestnike v Trnovem (št. 21, št. 54), v samem mestu pa so opravljali različne poklice (pek, mizar, krojač, starinar itd.). – V telefonskem imeniku Slovenije za leto 1991 imajo Škofi kar 63 telefonskih števil v Ljubljani, v Mariboru pa 20.

⁷ *Adressbuch der Landeshauptstadt Graz... erster Jahrgang*, Graz 1862, pp. 95 in 215.

⁸ Stadtarchiv Graz, Reg. Ind. 1862, fasc. 12, No. 5720/62 – No. 1886/63: Skof Theodor, Photograph, Assentierung für Oberlaibach.

Iz istega leta je v graškem Mestnem arhivu ohranjena tudi domovnica na ime Skoff Theodor, Photograph. Domovnica je prav tako navajala Vrhniko (Heimatschein vom Oberlaibach).⁹

Theodor Skoff je bil leta 1864 ponovno klican na nabor na Vrhniko. V arhivskem indeksu je ime Skoff zapisano v obliki Škof.¹⁰ Theodor Škof, ki je bil po teh dokumentih vezan na okrožni urad Vrhniko v okviru Deželne vlade za Kranjsko, po poklicu fotograf, je bil sin Primusa Skoffa, bival pa je v Grazu na istem naslovu kot njegov oče: Ringstrasse 19/4.

Sedaj lahko mirno zapišem, da je Primus Skoff, akademski slikar in fotograf iz Gradca, dejansko Primož Škof. In verjetno mora biti, kot sin Teodor, povezan s kraji v okolici Vrhnike, če ne z Vrhniko samo. Matične knjige župnije Vrhnika ne vsebujejo imen Primoža in Teodorja Škofa.¹¹ Toda imena nabornikov, ki so spadali pod Okrožni urad Vrhnika, najdemo tudi v okoliških župnijah. Za družinsko ime Škof pride v poštev predvsem župnija Horjul in njen *Repertorium libri baptizatorum*.¹²

Ob zelo številnih otrokih z družinskim imenom Škof najdemo v okviru svoje naloge le tri Primože. Toda prvi, iz Horjula, je za nas prestar. Tisti, rojen leta 1830, pa premlad. Ostane še Primus Škof, rojen 6. junija 1810. Ta bi bil lahko, glede na čas rojstva, naš iskani fotograf iz Gradca. Lahko bi bil oče Teodorja, ki so ga leta 1862 klicali na nabor na Vrhniko in bi bil, glede na naborniško starost, rojen okrog leta 1840.

Toda problem je s te strani vztrajno trd. V poročnih knjigah župnije Horjul, ki jih hrani Matični urad Horjul, ni nikjer zapisana poroka Primoža Škofa. V omenjenem repertoriju tudi ne najdemo rojstva Teodorja Škofa. Vrh vsega še dejstvo, da v Arhivu Slovenije, ki hrani debele fascikle o nabornikih iz let 1861 do 1865, nisem našel nobenega akta o naborniku Teodorju Škofu (ali Theodorju Skoffu), niti pod Vrhniko niti pod drugimi okrožnimi uradi takratne Deželne vlade Kranjske, z izjemo nekega Antona Škofa iz Ljubljane, ki pa je bil l. 1863 potrjen.^{12a} Eno pa vendarle trdno drži. Župnija Horjul pri Vrhniku je bila domovina Škofov. Razen repertorija rojstev priča o tem tudi knjiga porok. Leta 1824 se je poročil Simon Škof, leta 1835 Franc Škof, leta 1838 Anton Škof, leta 1841 Johan Škof.¹³ Problem raziskav po matičnih knjigah je dejansko v razbitosti teh virov: nekaj je na župnijah, nekaj v Nadškofijskem arhivu, nekaj v Arhivu RS, drugo na matičnih uradih in tajništvih za notranje zadeve, nekaj pa je uničeno ali založeno. Podatke o Primožu Škofu sem iskal tudi v mariborskih matičnih knjigah in v Pokrajinskem arhivu

⁹ Stadtarchiv Graz, fasc. 12, No. 22156/62: Skoff Theodor, Photograph, Heimatschein von Oberlaibach.

¹⁰ Stadtarchiv Graz, Reg. Ind. 1864, fasc. 12, No. 7648/64: Škof Theodor. V Reg. Indeksu za 1864 je zapisano tudi ime očeta v obliki »Škof« (»Primus Škof, ob Erzeugung von photographischen Bildern«).

¹¹ NŠAL: matične knjige župnije Vrhnika in Žup. urad Vrhnika.

¹² NŠAL: župnija Horjul, *Repertorium libri baptizatorum*, 1735–1966.

^{12a} AS: Deželna vlada, fasc. 20–4 (Assentierung–nabor) za leta 1861–1865.

¹³ Matični urad Horjul: poročna knjiga za navedena leta.

Maribor, žal, brez uspeha.¹⁴ Tudi v kartoteki mariborske Univerzitetne knjižnice ni gesla Primus Skoff ali Škof. Brez uspeha sem iskal tudi oglase v *Marburger Zeitung*.¹⁵ Direktor graškega Mestnega arhiva dr. Marauschek pa mi je 18. julija 1991 osebno izjavil, da so že marsikaj izvrgli, tudi spise o nabornikih iz 19. stoletja. Vendar sem prepričan, da v omenjenih arhivih v Gradcu in v Mariboru le še hranijo nekatere dokumente, ki bi lahko bolj osvetlili biografske podatke Primusa Skoffa oz. Primoža in Teodorja Škofa.¹⁶

Primož Škof dagerotipist l. 1843

Slovenski fotografiji je v čast že dosedanja kar trdna ugotovitev, da je Primus Skoff, dejansko Primož Škof, po rodu Slovenec in da je bil odličen fotograf že ob samem začetku stalnih ateljejev v Evropi in takratni Avstriji, da je deloval v Gradcu in v Mariboru, da je bil likovno izbrušen, po lastni navedbi akademsko šolan slikar in da je vzgojil v fotografa tudi sina Teodorja. Toda nepričakovano se pojavi nekaj presenetljivega. Gre za odkritje, ki ga vsebuje en sam stavek, objavljen v angleščini: »As early as 1843, a daguerreotypist from Vienna, Primus Skoff, was registered in the provinces, in Nový Jičín.« Povedano po naše: »Že zelo zgodaj, leta 1843, je bil registriran na podeželju, v Novem Jičínu, Primus Skoff, dagerotipist z Dunaja.«

Ta podatek je objavil že leta 1978 Rudolf Skopec (1913–1975), češki fotograf in pisec člankov ter knjig o zgodovini fotografije. Citirano besedilo je izšlo v angleški reviji *History of Photography*. Primoža Škofa omenja le mimogrede v svojem obširnem članku o zgodnji fotografiji na Češkem, Moravskem in Slovaškem.¹⁷ Drugo presenetljivo dejstvo pa je, tudi kar mimogrede, objavila dr. Armgard Schiffer leta 1979 v razstavnem katalogu o začetkih fotografije na Štajerskem: »Primus Skoff, ein Maler aus Krain, der bereits 1846 in Linz als Photograph gearbeitet hatte.« Torej: »Primus Skoff, slikar iz Kranjske, ki je bil že leta 1846 deloval v Linzu kot fotograf.«¹⁸

Niti Skopec niti Schifferjeva ne navajata vira za svoj zapis. Lahko pa se trdno zanesemo na avtoriteto obeh zgodovinarjev. Obe navedbi se lepo do-

¹⁴ Matični urad občine Maribor (za župnijo sv. Janeza in žup. sv. Marije) ter Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), ki hrani knjigo obrtnikov, s prvim vpisom z dne 1. sept. 1866.

¹⁵ Mikrofilska kartoteka oz. dokumentacija Univerzitetne knjižnice v Mariboru ne vsebuje imena Skoff oz. Škof Primus. Brez uspeha sem pregledal izvirne izvode *Marburger Zeitung* za dve leti 1866 in 1867. – »Fotograf« moramo v letu 1846 vzeti brezpogojno kot »dagerotipist«, vsaj za Škofa.

¹⁶ V Stadtarchivu Graz bo potrebno pregledati Obrtne knjige, Zglaševalne pole in podatke o ljudskem štetju za Gradec l. 1857 in 1866.

¹⁷ Rudolf Skopec, *Early Photography in Eastern Europe – Bohemia, Moravia and Slovakia, History of Photography, an international quarterly*, London april 1978 (od tod citirano: Skopec), p. 146.

¹⁸ Armgard Schiffer, *Geheimnisvolles Licht-Bild – Anfänge der Photographie in der Steiermark*, Graz 1979 (od tod citirano Schiffer: *Geheimnisvolles Licht-Bild*), s. p. (podatek o Skoffu v poglavju Die ersten sesshaften Photographen) [r. k.].

polnjujeta. Primož Škof, slikar iz Kranjske, je bil dagerotipist na Dunaju, leta 1843 je potoval skozi Novi Jičín (na Moravskem), leta 1846 pa je deloval v Linzu kot dagerotipist. Nobenega dvoma ni, da gre za istega Primoža Škofa, ki smo ga spoznali kot akademskega slikarja in fotografa v Gradcu, saj tudi Schifferjeva govori o graškem fotografu in slikarju, ki je že leta 1846 deloval v Linzu. Isto ime pa navaja Skopec za dagerotipista, ki je deloval že tri leta prej, 1843, v Novem Jičínu.

S tem dobiva naš prvi dagerotipist Janez Puhar vrstnika, sodobnika. Leta 1842 se Puhar prizadevno ukvarja s svojim izumom slikanja na steklo in rezultate objavi leta 1843, ko biva v Ljubnem na Gorenjskem.¹⁹ V istem času živi na Dunaju slovenski slikar in dagerotipist Primož Škof in potuje po raznih mestih onstran in tostran Donave. Štejemo ga za enega najzgodnejših evropskih dagerotipistov.

Zgodnji dagerotipisti na Dunaju (1839–1845)

Kratek oris začetka dagerotipije na Dunaju nam bo osvetlil takratna dogajanja ob novem izumu, ki je vzburil znanstveno in umetniško publiko cesarske prestolnice.²⁰ Ob tem bomo laže presodili okolje, v katerem se je znašel Primož Škof.

Zelo zanimivo je, da je sam J. L. Daguerre še pred uradno razglasitvijo svojega izuma v Parizu poslal dve svoji dagerotipiji na Dunaj. Pa ne komurkoli že. Prvo je poklonil samemu cesarju Ferdinandu I., drugo pa kanclerju Metternichu. Obe sliki sta bili potem razstavljeni v dvorani Akademije za upodabljajočo umetnost in sta zbudili izjemno pozornost.

Na slavnostni razglasitvi izuma v Parizu, 19. avgusta 1839, je bil med udeleženci, člani akademij, tudi dunajski profesor matematike in fizike Andreas von Ettingshausen (1796–1878), ki je še istega leta uvedel dagerotipijo v Avstriji. Svojo novo kamero je na Dunaju posodil slikarju Carlu Schuhu, ki je začel eksperimentirati z dagerotipijo v krogu izbranega števila dunajskih znanstvenikov in umetnikov, med katerimi so bila znana imena. Takšen je bil matematik Joseph Petzval, po rodu Slovak, ki je prvi na svetu z matematičnim izračunom ustvaril najboljše leče za fotografski objektiv. Uporabil ga je dunajski optik Peter W. F. Voigtländer, ki je kmalu postal vodilni izdelovalec objektivov in fotoaparatorov. Bil je prav tako član Schuhovega kroga, v katerem je bil še Anton Martin, ki je postal znan pisec prvih fotografskih priročnikov in po letu 1847 sodelavec Akademije znanosti. Kot novatorja v dagerotipiji sta sodelovala znana brata Joseph in Johann Natterer.

To zgodnje obdobje dunajske dagerotipije je bilo usmerjeno na znanstvene probleme novega izuma. Z udeležbo slikarja Schuha pa se je pridružila

¹⁹ *Carniolia*, Ljubljana, 28. 4. 1843, 104, p. 416 in ponatis v *Innerösterreichisches Industrie und Gewerbe Blatt*, Graz 3. 5. 1843, p. 140.

²⁰ Hans Frank, Margarethe Kuntner, Österreich war von Anfang an dabei... Die Daguerreotypie, *Geschichte der Photographie in Österreich*, Band 1, Bad Ischl 1983, pp. 16–23.

znanosti tudi likovna umetnost, v želji, da bi postala svetlobna slika likovno zadovoljivo delo. Slikar in dagerotipist Schuh je nato odprl portretni atelje in veljal do leta 1845 za prvega dunajskega poklicnega fotografa dagerotipista.

To so bili temelji, na katerih je začelo rasti število dunajskih dagerotipistov. Ena od možnih domnev bi bila, da je prišel Primož Škof kot akademski slikar v stik, neposredno ali posredno, s slikarjem Schuhom. Ilustrativen je primer fotografa Antona Clarmanna, rojenega v Augsburgu, ki je v letih 1824–1826 obiskoval Deželno risarsko akademijo v Gradcu, nato Akademijo upodablajočih umetnosti na Dunaju, v petdesetih letih pa je bil fotograf v Gradcu.²¹ V tej smeri bo možno odkrivati tudi slikarsko in fotografsko pot Primoža Škofa.

Zgodnji dagerotipisti na Češkem, Moravskem in Slovaškem (1839–1845)

Kako je bilo z dagerotipijo na Češkem, Moravskem in Slovaškem v času, ko je obiskal Novi Jičín Primož Škof?²²

Praga je bila zgodaj deležna dagerotipije, vendar je znanih imen čeških in moravskih ter slovaških dagerotipistov zelo malo. Vilém Horn si je uredil atelje za dagerotipijo v Pragi že oktobra 1839. Študiral je arhitekturo in že zgodaj postal izdajatelj fotografskega glasila, fotograf pa je ostal tudi pozneje, ko je dagerotipija kot postopek že ugasnila.

Češki pedagog Ignác Florus Stašek je postal dagerotipist leta 1840. Ohranjen je njegov motiv stare pošte v Litomyšlu. Josef B. Klemens, slovaški akademski slikar, je absolviral akademijo v Pragi. Leta 1842 je tam odprl atelje za dagerotipijo. Pozneje je postal profesor risanja, znan pa je bil tudi kot slikar monumentalnih prizorov. Ta slikar je torej podoben primer kot Schuh na Dunaju. Tudi tu bi našli stično točko s Primožem Škofom.

Omenimo še moravskega redovnika, pozneje opata, premonstratenca Bedřiha Franza. Bil je profesor fizike na univerzi v Bernu in v Olomucu. Dagerotipiral je v letih 1840–1843. Okoli tega znanstvenika se je v Brnu oblikovalo središče vsega zanimanja za dagerotipijo v tem mestu. To pa je bil čas, ko se je na Moravskem v Novem Jičínu pojavil Primož Škof. Ali je šlo zgolj za časovno povezanost ali tudi za kaj več? Potrebna bi bila dodatna študijska poglobitev v takratne časopisne oglase in druge arhivske vire.

Ljudje istih interesov, istega poklica so se radi družili vsaj za izmenjavo informacij. Janez Puhar se je leta 1850 srečal na Bledu z bavarskim dagerotipistom in slikarjem Lorenzom Krachom in o tem pisal tajniku Akademije znanosti na Dunaju dr. Schrötterju.²³ Verjetno je tudi Škof našel kontakte z dagerotipisti na Moravskem.

²¹ Schiffer: *Geheimnisvolles Licht-Bild*, v istem poglavju.

²² *Co je Fotografie – What is Photography – 150 let fotografie*, Praha 1989, reprodukcije pp. 28–29 in poglavje *Fotografové*, pp. 328–350 [r. k.]; Daniela Mrázková, Vladimír Remeš: *Cesty Československé Fotografie*, Praha 1989.

²³ Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien. Arhiv Akademije, št. 18/1851: Puharjevo pismo dr. Schrötterju.

Primož Škof kot ateljejski fotograf v Gradcu in Mariboru (ok. 1860–1870)

Biografija Primoža Škofa je kljub nekaterim blestečim dejstvom še vedno precej nepopisan list, ki vabi k nadaljnjim raziskavam. Bolj zaključeno poglavje pomenijo šestdeseta leta, ko je Škof deloval kot poklicni ateljejski fotograf v Gradcu in v Mariboru, nekaj časa v obeh mestih hkrati, nekaj sam in nekaj skupaj s svojim sinom Teodorjem.

Za sedaj nam je glavni vir podatkov 20 portretov v formatu vizitke, s tiskanimi navedbami na hrbtni strani slik in z nekaterimi pripisi lastnikov slik. Navedene portrete najdemo v Pokrajinskem arhivu Maribor (5 slik), v ljubljanskem NUK-u (1 slika), v družinskem albumu Brandisovih, last prof. dr. F. Lazzarinija iz Ljubljane (7 slik) in v zbirki Mirka Kambiča (7 slik). K temu dodajmo za evidenco še štiri portrete, ki so bili na razstavi zgodnje fotografije na Štajerskem leta 1979 v Gradcu.²⁴ Verjetno bi našli še lepo število Škofovih portretov v graških oz. avstrijskih zasebnih albumih ter javnih fototekah, verjetno tudi v Sloveniji. Glede na grafično opremo slik lahko rečemo, da je P. Škof delal najprej v Gradcu. To so slike, ki imajo skromen, vendar fin tisk z besedilom: *Photographie von Primus Skoff – Graz – ausser dem Franzenthor, im grossen, neu gebauten Haus 16/4*. Podobno, nekoliko variirano je besedilo: *Ringstrasse 16/4*. Druga serija portretov ima zadaj lepo, skrbno tiskano besedilo: *Photographie von P. Skoff & Sohn in – Graz, Ringstrasse 16/4 – Marburg, ausser der oberen Herrengasse links*. Na teh slikah sta navedena oba kraja, Gradec in Maribor, ter oba fotografa, oče in sin. Gotovo sta si delovno mesto delila. Na nekaterih slikah je naveden na prvem mestu oz. desno Gradec (*Graz in Gratz*), levo pa Maribor, na drugih pa obratno: na desni Maribor in na levi Gradec.

Ohranjeni sta še dve izvedbi grafične opreme s podatki o Škofovem ateljeju v Mariboru. Glede na risbo in tisk sklepam, da so iz poznejšega časa kot tiste skromno tiskane oblike z navedbo *Photographie von...* Gre za celostransko opremo hrbtni strani, v dvobarvnem tisku (rjava ali zelena ploskev, bel rob in belo jajčasto polje–clipsa) s precej velikimi črkami: *Primus Skoff in Marburg (ausser der oberen Herrengasse links)* ter z navedbo: *Photographisches Atelier*. Na teh slikah operira Škof že z bogatejšo ateljejsko opremo, s stebrom in draperijo ter z diskretnim pokrajinskim ozadjem.

Redki, vendar zanimivi so Škofovi portreti, na hrbtu katerih je v skrbni, miniaturi risbi upodobljena enonadstropna hiša z vrtom, z velikim napisom na hiši: Fotograf. Hiša ima veliko stekleno (verjetno ateljejsko) okno in dve okrasni vitici ob celotni risbi ter besedilo: *Fotografisches Atelier Primus Skoff – Fotograf in Marburg – Am Eck der Allee und Theatergasse nächst der evangelischen Kirche*.²⁵

²⁴ Schiffer: *Geheimnisvolles Licht-Bild*, eksponati, 23. Tableau (4 portreti–vizitke: Carolina Attems, Ignaz Attems, Adele Eykh, otroški portret).

²⁵ I originalen izvod takšnega portreta v zbirki M. Kambiča. Reprodukcijska enake hrbtni strani je na zadnji strani platnic knjige o fotografskem muzeju v Bad Ischlu (Trumler, Bors, Zoch: *Geschichte der Photographie... in Bad Ischl*, Landesverlag, Linz 1988).

To lokacijo Škofovega ateljeja v Mariboru je mogoče danes določiti na križišču sedanje Trubarjeve (del nekdanje celotne Theatergasse) in sedanje Krekove, ki je še vedno zasajena z drevesi.²⁶ V bližini je omenjena tudi evangeličanska cerkev. Morda je stala fotografova hiša prav tam, kjer je sedaj, na Trubarjevi 1, zelo podobna hiša, ki vsaj delno spominja na risbo na Škofovih *carte-de-visite* (enonadstropna, po dve okni levo in desno od portala). V PAM-u je ohranjen načrt za sedanjo hišo na Trubarjevi 1 iz leta 1877.²⁷ Je šlo za novo zidavo ali za prezidavo? Pod vprašajem pa ostane začasno tudi, ali je bil Škof le najemnik ali lastnik hiše oz. ateljeja. Tudi čas, leta Škofovega delovanja v Mariboru so še uganka. Na doslej znanih Škofovih portretih najdemo le eno, s črnilom pripisano letnico: 1863. Gre za portret, ki je nastal v Gradcu.

V drugi polovici 19. stoletja naletimo v mariborskih matičnih knjigah na več družinskih imen Škof, vendar med njimi nisem našel imena Primus Skoff ali Primož Škof, pa tudi sina Theodorja ne.

Teodor Škof je deloval sprva v očetovem ateljeju v Gradcu in v Mariboru, pozneje pa kot samostojen fotograf. Ohranjen je moški portret (*carte-de-visite*), ki s svojimi podatki na hrbtni strani slike dokazuje, da je Teodor Škof deloval v tistem času, kot popotni fotograf, v krajih vzhodno od Gradca. Po grafični opremi slike bi sodil, da je bilo to verjetno že v osemdesetih letih. Njegovo ime je tiskano kaligrafsko: *Theodor Skoff, auf seiner Durchreise in Körmend* (kraj je zapisan ročno, tudi kaligrafsko).²⁸ Teodor se je solidno izšolal pri očetu in ta primerek portreta mu je lahko v čast. Žal pa še vedno ničesar ne vemo o njegovi materi oziroma Primoževi ženi ali o drugih Škofovih potomcih. Še droben, informativen podatek. V adresarju mesta Gradec za leto 1867 imena Skoff (Škof) ne najdemo več niti v seznamu meščanov niti v seznamu fotografov. Uganke njegove biografije so res zapletene.

Likovna analiza Škofovih fotografij

Ob odkritju, da je bil Primož Škof eden naših najzgodnejših dagerotipistov, se moramo zavedati, da so zgodnji primerki dagerotipij zelo redki in večinoma tudi niso označeni z avtorjevim imenom. Močno dvomim, da bi našli katero od Škofovih dagerotipij. Dogodek bi bila že sama najdba, ne glede na likovne prvine takšne slike.

Škofove fotografije, portreti v obliki *carte-de-visite*, pa so na srečo dobro ohranjene in dokazujejo njegovo odlično tehnično znanje, evidentno pa tudi poseben likovni čut. Škof je imel smisel za postavitev in predstavitev posameznika, s poudarkom tako na celi postavi kot v doprsnem portretu, v obratu in izrazu osebe, v osvetljavi, v ostrini detajlov ter v racionalni uporabi ateljejskih rekvizitov: preproga, fotelj, steber z draperijo, ozadje.

²⁶ PAM: plani Maribora v 19. in 20. stol.

²⁷ PAM: Uprava za gradnjo in regulacije Maribor, Ma/1663.

²⁸ Originalni izvod v zbirki M. Kambiča.

Zanimiv primerek je skupinski portret sedmih članov družine Brandis iz Maribora. Brandisovi so bili lastniki gradu, v katerem je sedaj Pokrajinski muzej Maribor. Škof jih je razvrstil, sede in stoje po principu 3+1+3, torej z osrednjo figuro in z razgibano trojico na levi in desni. Osebe se na nevtralnem ozadju dobro odražajo, levo stran diskretno poživlja del stebra z draperijo, desno stran zaključuje komaj opazna balustrada. Ženska modna oblačila s krili do tal se razkazujejo neprisiljeno in s svojimi polkrožnimi oblikami ter bogato nagubanostjo poglobljajo prostor in poudarjajo individualnost vsake grofice. Vse navdaja klasična resnobnost. Stranska svetloba ustvarja na obrazih plastičnost, na rekvizitih pa vtis globinske prostorsкости.²⁹

Vse to likovno znanje in bogastvo vtisa se kaže že na miniaturnem formatu vizitke, kaj šele na sodobni preslikavi in povečavi 30 x 40 cm. Te miniature je mogoče povečati v reprezentančne razstavne slike, čeprav ima polno vrednost le originalna velikost.

Škof je obvladoval harmonično usklajevanje kontrastov, ki jih je vsebovala kombinacija bele in temne obleke portretirancev, znal se je prilagoditi resnobi starejših in veselju mlajših, obvladal pa je tudi večje skupine, kot je npr. skupina maturantov, zbrana ob sodčku z napisom *Gaudeamus*. Kar sedemindvajset mladih fantov je na malem formatu *carte-de-visite*, toda vsi dobro razpoznavni v svojem veselju, ko si nazdravljajo z vrčki piva. Fante je posnel kar pred vrati svojega mariborskega ateljeja.³⁰

Škofovi portreti so še sedaj tonsko nasičeni, v rjavi čokoladni ali svetlejši sepiji izvedbi. Beline so čiste. Slike so ohranile te kvalitete tudi po več kot stodvajsetih letih, česar za sodobno barvno fotografijo že sedaj nihče ne jamči.

Motivno so vsi znani Škofovi posnetki izključno portreti. To so podobe otrok, posameznikov in skupin, dalje mladostnikov, kot so tisti maturantje, ali druga skupina dvaindvajset mladih fantov in deklet, prepletenih z dolgim vencem. Portreti grofov in meščanov so se zaradi dobrih albumov ohranili bolj kot sicer obrazi skromnejših ljudi, čeprav je Škof verjetno slikal tudi takšne osebe. Ohranjen je motiv treh strelcev, dalje portret župnika Vida Munde (iz Negove) v zelo solidni izvedbi.

Maribor, ki so ga v 19. stoletju obvladovali večinoma graški fotografi tujega porekla, je imel v samem začetku stalnih ateljejev vendarle tudi človeka domačega rodu, ki je bil ne le tehnično fotografsko, temveč tudi likovno šolan ter verziran celo v dagerotipiji.

* * *

Doslej odkriti in vsaj delno povezani podatki o Primusu Skoffu, odslej Primožu Škofu, o njegovem imenu, poreklu, ateljejski fotografski dejavnosti

²⁹ Originalni izvod v družinskem albumu Brandisovih, last prof. dr. Franca Lazzarini-ja, Ljubljana. Reproduciran je v katalogu razstave 150 let fotografije na Slovenskem I. (1839–1919).

³⁰ Originalni izvod v zbirki M. Kambiča, dar ing. Dušana Oswaldala iz Ljubljane.

v Gradcu in Mariboru v šestdesetih letih so dobili svojo krono v odkritju, da je Škof nastopal kot dagerotipist na Dunaju in leta 1843 na Moravskem, leta 1846 pa v Linzu. Z Janezom Puharjem je postal naš najzgodnejši dagerotipist. Odprta pa ostane še vrsta problemov, povezanih z njegovo biografijo in z njegovim delom, če hočemo vse utemeljiti z novimi arhivskimi viri, domačimi in tujimi.³¹

Odprto vprašanje je Škofova mladost, njegov naziv akademski slikar in začetki njegove dagerotipije na Dunaju, dalje njegova pota in delo med leti 1843 oz. 1846 in 1860, ko se pojavi v Gradcu. Tudi njegovo delo v Mariboru še ni dovolj osvetljeno, neznanka pa je tudi njegov delovni in življenjski zaton.

Dosedanji kritično preverjeni rezultati, dopolnjeni z novimi raziskavami, bodo za slovensko in verjetno tudi za svetovno fotografsko zgodovino ne le zanimivi, temveč tudi dovolj pomembni. Potrebno jih bo širše publicirati.³² Začasno zadošča objava doseženih rezultatov, saj smo prepričani, da je bolje objaviti, kar je že znano, kot čakati na zaključeno podobo. Dopuščam seveda tudi vsak metodološki dvom, dokler nam trdni viri ne zagotovijo celotne ali vsaj popolnejše podobe Primoža Škofa.

* * *

Kontinuirano raziskovanje dela Primoža Škofa je dalo že po oddaji zgornjega rokopisa nekaj pomembnih novih rezultatov, ki jih navajam v pripisu le kot informacijo. Gre za povzetek podatkov, ki sta mi jih posredovala dr. Armgard Schiffer iz Gradca in g. Antoša Leskovec iz Maribora.

Schifferjeva citira Hansa Franka, ki je leta 1981 objavil kratko notico o Primusu Skoffu: rojen leta 1810 na Kranjskem je od leta 1846 v Linzu portretiral kot akademski slikar in obenem tudi fotografriral. – V Landesmuseum Joanneum v Gradcu, oddelek Bild und Tonarchiv, hranijo nekaj fotografskih portretov *carte-de-visite* z imenom Theodorja Skoffa, ki dokazujejo, da je imel Primus Skoff atelje v lastni hiši v Mariboru, v Gradcu pa filialo, ki jo je vodil njegov sin Theodor. Arhiv fotografskih plošč za oba ateljeja je bil v Mariboru.

Glede na lastništvo Škofove hiše v Mariboru je g. Leskovec našel v Pokrajinskem arhivu v Mariboru zanimivo dokumentacijo. Po pogodbi 10. oktobra

³¹ Načrt za raziskovalno nalogo v Gradcu, na Dunaju in v Brnu oz. Pragi je preciziran, ni pa štipendije za tovrstno delo.

³² Dragocena, toda le bežna objava Škofovega imena, ki jo je posredoval R. Skopec leta 1978 (cf. Skopec) je utonila v pozabo. V sodobni češki literaturi (cf. op. 22) Škofa je omenjajo. – Enako je z objavo A. Schifferjeve (cf. op. 18). V obširnem seznamu fotografov, ki so delovali v Avstriji, Škofa ni (e. g. *Geschichte der Photographie in Österreich*, 2. Band, Bad Ischl 1983). Jasno je, da se morajo za svoje pomembne fotografije potruditi Slovenci sami.

Tu se prisrčno zahvalim kolegici mag. Nadi Grčević iz Zagreba, ki me je v pismu 24. aprila 1990 prijazno obvestila o članku R. Skopca v *History of Photography*, London 1978, in mi poslala tudi fotokopijo besedila.

1862 je Primož Škof kupil od Henrika grofa Brandisa, c. kr. komornika in lastnika gradu Maribor, za 1000 goldinarjev parcelo ob načrtovani cesti od mestnega gledališča proti severu.

Mestna občina je prejela 28. marca 1863 naročilo mariborskega okrajnega glavarstva, naj nadzira gradnjo fotografskega ateljeja v Graškem predmestju, ki je bila dovoljena Primožu Škofu, »fotografu in akademskemu slikarju«.

Nepremičnina s hišo P. Škofa je bila vpisana v staro zemljiško knjigo gospodarstva Vetrinjski dvor.

Primož Škof je deloval v lastnem ateljeju do leta 1872. S pogodbo 1. marca 1872 je svoje nepremičnine s hišo prodal za 7000 goldinarjev, opremo s pohištvo pa za dodatnih 1800 gld. Fotografski aparati in utenzilije niso bili vključeni v prodajo. Kupec je bil Stefan Weingraber, tudi v imenu svoje soproge Eme, roj. baronice Haagen. Škofovo hišo je začel kmalu prezidavati. Danes te zgradbe ni več. Stala je na parceli ob sedanji Trubarjevi ulici, vzhodno od evangeličanske cerkve.

Navedeni podatki so izhodišče za podrobnejše analize in zaključke. Škofov atelje v Mariboru je natančno lociran in zelo verjetno mu gre prioriteta med mariborskimi ateljeji. Slike iz mariborskega obdobja Primoža Škofa postavljamo zdaj z gotovostjo v časovni razpon 1862–1872.

KATALOG

DOSLEJ EVIDENTIRANIH DEL PRIMOŽA ŠKOFA (Primus Skoff) IN NJEGOVEGA SINA TEODORJA (stanje 25. julija 1991)

- 1 *Grof Anton Auersperg – Anastasius Grün*
Portret, cela postava, stoje; format vizitke, sepija.
Na hrbtni strani: droben tisk, razvrščen ovalno: »Photographie von P. Skoff – Graz – ausser der Franzesthor im grossen neu gebauten Haus Nr. 16/4«.
Pripis s svinčnikom: ime portretiranca.
Last: M. Kambič
- 2 *Baronica Gabriele Fürstenwärther*
Portret, cela postava, stoječa med stebrom in foteljem, enojna, vzorčasta obleka; format vizitke (z obrezanim robom), nasičeno rjavo tonirano.
Tiskano besedilo na hrbtni strani: »Photographie von P. Skoff– Graz...« (enako kot pod št. 1 zgoraj)
Pripis s svinčnikom in črnilom: ime portretiranke.
Last: M. Kambič
- 3 *Baron Rechbach*
Portret, cela postava, sede ob mizici, nizka balustrada z nevtralnimi ozadjem, vzorčasta tla; format vizitke, nasičeno rjavo (čokoladno) tonirano.
Besedilo na hrbtni strani: »Photographie von P. Skoff–Graz...« (enako kot pod št. 1 zgoraj)
Pripis s črnilom: ime portretiranca.
Last: M. Kambič

- 4 *Oficir Franc Jüttner*
 Portret, cela postava, stoje s sabljo v roki; format vizitke, rjavo tonirano.
 Besedilo na hrbtni strani: »Photographie von P. Skoff-Graz...« (enako kot pod št. 1 zgoraj)
 Pripis z roko: ime portretiranca in ime Skoff.
 Last: PAM, Maribor (album Jüttner)
- 5 *Paulina in Johanna Jüttner*
 Portret (verjetno matere in hčerke), mati z albumom v roki, hčerka v beli obleki; format vizitke, tonirano rjavo z izrazito belino obleke.
 Besedilo na hrbtni strani slike: »Photographie von P. Skoff-Graz...« (enako kot pod sl. št. 1 zgoraj)
 Pripisano: imeni obeh oseb in letnica 1863.
 Last: PAM, Maribor (album Jüttner)
- 6 *Skupina štirih otrok*
 Portret, dečki s slavniki, belimi kravatami in palicami; format vizitke, tonirano rjavo.
 Besedilo na hrbtni strani: »Photographie von P. Skoff-Graz...« (enako kot pod sl. št. 1 zgoraj)
 Last: PAM, Maribor
- 7 *Grofica Marija d'Avernas, r. Brandis*
 Portret, cela postava, sede ob mizici z do tal segajočim temnim krilom; format vizitke, nasičeno rjavo tonirano.
 Besedilo na hrbtni strani: »Photographie von P. Skoff-Graz...« (enako kot pod sl. št. 1 zgoraj)
 Last: prof. dr. Fr. Lazzarini (album Brandisovih)
- 8 *Grofica Carolina Attems*
 Portret, format vizitke, omenjen v razstavnem katalogu Schiffer: *Geheimnisvolles Licht-Bild, Graz 1979*, 23. Tableau.
- 9 *Grof Ignaz Attems*
 Portret, format vizitke, podatki kot pri sliki št. 8.
- 10 *Adele Eykh*
 Portret, format vizitke, podatki kot pri sliki št. 8.
- 11 *Otroški portret*
 Portret, format vizitke, podatki kot pri sliki št. 8.
- 12 *Ženski portret*
 Portret stoječe gospe v beli bluzi in črnem krilu do tal, ob stebru z draperijo; format vizitke, tonirano rjavo.
 Besedilo na hrbtni strani slike: »Photographie von P. Skoff & Sohn in Gratz, Ringstrasse 16/4 - Marburg, ausser der oberen Herrengasse links.«
 (Tu sodelujeta oče in sin, ateljeja sta dva: v Gradcu in v Mariboru.)
 Last: PAM, Maribor (album)
- 13 *Moški portret*
 Vinjetiran doprnski portret moškega s košato frizuro in brado z brki, v temni sukni in beli srajci; format vizitke, nasičeno rjavo tonirano.
 Besedilo na hrbtni strani slike: kot na sliki št. 12 zgoraj, le da je na prvem mestu

- Maribor, na drugem Gradec (pisano Gratz).
Last: PAM, Maribor (album)
- 14 *Grofica Josepha Brandis*
Portret ok. desetletne deklice (roj. 1853, fotogr. ok. 1863) v celi postavi, stoje ob podstavku z vazo, z rahlim pokrajinskim ozadjem, v slikoviti noši; format vizitke, nasičeno rjavo tonirano.
Besedilo na hrbtni strani slike: »Photographie von P. Skoff & Sohn in Marburg ... Gratz...« (naslova sta enaka kot na sliki št. 12)
Last: prof. dr. Fr. Lazzarini (album Brandisovih)
- 15 *Baronica Ana Lazzarini, r. grofica Brandis*
Portret, cela postava, stoje, naslonjena na fotelj z levico, delno nevtralnno ozadje; format vizitke, tonirano sivo-rjavo.
Besedilo na hrbtni strani slike: »Photographisches Atelier Primus Skoff in Marburg – ausser der oberen Herrengasse links.« Napis je v večjem ovalnem, jajčasto oblikovanem izrezu na zelenkasti ploskvi.
Last: M. Kambič
- 16 *Vid Munda, župnik iz Negove*
Portret, cela postava, sede v fotelju na preprogi, ozadje nevtralnno, svetlo; format vizitke, nasičeno sivo-rjavo tonirano.
Besedilo na hrbtni strani slike: enako kot na sliki št. 15 zgoraj, barvna ploskev lešnikovo rjava.
S črnilom dodan poznejši pripis o portretirancu.
Last: M. Kambič
- 17 *Trije mladi strelci*
Portret cele postave ob balustradi, nevtralnno, svetlo ozadje; format vizitke, sepija (rahlo zbledelo).
Besedilo na hrbtni strani slike: enako kot na sliki št. 15 zgoraj, ploskev v lešnikovem tonu.
Last: M. Kambič
- 18 *Grof Heinrich Adam Brandis z ženo Josepho (I)*
Portret, celi postavi, sede ob mizici na vzorčasti preprogi, gospa na levi pomaknjena v ospredje, z bogatim krilom do tal, nevtralnno ozadje; format vizitke, rjavo tonirano.
Besedilo na hrbtni strani slike: enako kot na sliki št. 15 zgoraj.
Last: prof. dr. Fr. Lazzarini (album Brandisovih)
- 19 *Grof Heinrich Adam z ženo Josepho (II)*
Portret, delna varianta slike št. 18 zgoraj. Isti lastnik.
- 20 *Baronica Ana Lazzarini, r. grofica Brandis*
Portret, zelo podoben portretu št. 15, svetlejša preproga, ozadje z balustrado in zabrisano pokrajino, portretiranka drži v sklenjenih rokah klubok.
Besedilo na hrbtni strani slike: enako kot na sliki št. 15 zgoraj. Čas: po letu 1860.
Last: prof. dr. Fr. Lazzarini (album Brandisovih)
- 21 *Skupinski portret mladih z vencem*
Portret 22 oseb, deklet in otrok v belem, fantov v črnem, povezanih z dolgim vencem, posneto v ateljeju; format vizitke, tonirano rjavo, z izrazitimi belinami.
Besedilo na hrbtni strani slike: kot na sliki št. 15, svetlorjava ploskev.
Last: prof. dr. Fr. Lazzarini (album Brandisovih)

- 22 *Družina Brandisovih*
 Portret Brandisovih bratov in sester s svaštvo, sedem oseb, stoje in sede, ateljejski prostor z večinoma nevtralnimi ozadjem; format vizitke, temnorjavo tonirano. Besedilo na hrbtni strani slike: enako kot na sliki št. 15.
 Last: prof. dr. Fr. Lazzarini (album Brandisovih)
- 23 *Jurist Janko Sernec*
 Portret, doprsni, ok. trideset let starega moškega z brado; format vizitke, tonirano rjavo.
 Besedilo na hrbtni strani slike: enako kot na sliki št. 15, svetlorjava ploskev, jajčasti oval.
 Last: NUK, Ljubljana (portreti I.)
- 24 *Mariborski maturanti*
 Skupinski portret pred vrati Škofovega ateljeja v Mariboru, sodček piva z napisom *Gaudeamus*; format vizitke, tonirano rjavo.
 Na hrbtni strani slike je v precizni risbi upodobljena enonadstropna hiša z napisom Fotograf, vrt z dvema viticama ob strani in besedilom: »Fotografisches Atelier-Primus Skoff-Fotograf in Marburg am Eck der Allee und Theatergasse-nächst der evangelischen Kirche«.
 Last: M. Kambič
- 25 *Moški portret*
 Portret sedečega moža s kapo na glavi, nevtralno ozadje; format vizitke, tonirano svetlorjavo.
 Besedilo na hrbtni strani slike: »Photographie von Theodor Skoff - aus seiner Durchreise in Körmend« (slednje z roko, kaligrafsko).
 Last: M. Kambič

PRIMUS SKOFF - PRIMOŽ ŠKOF (1810 - ?) - PAINTER, DAGUERREOTYPIST AND PHOTOGRAPHER

The essence of the research is in the analysis of numerous fragmentary data as well as in the synthesis of the results obtained about an almost unknown painter, daguerreotypist and photographer who stated that his name was Primus Skoff. By investigating the documents at the city archives in Graz, Austria, the author established as early as 1974 that this photographer was of Slovene origin from the surroundings of Ljubljana and bore the Slovene name Primož Škof.

However, the most important fact was that P. Škof was one of the first European daguerreotypists, who at first pursued his *métier* in Vienna and later, in 1843, as itinerant daguerreotypist in Czechoslovakia and in 1846 in Linz, Austria. In the early sixties, Škof appeared as a studio photographer in Graz and Maribor, together with his son Teodor. So far, the author has tracked down 24 original works, *carte-de-visite* portraits, well preserved and worth seeing, due to their visual artistic merit.

A new perspective of research on P. Škof, a contemporary of the inventor of glass photography, Janez Puhar (1814-1864), is open.